

Linnavarakomisjoni liikme Jüri-Ott Salmi ettepanek:

Mahetoidu osakaal 50% ulatuses kõikidesse Tartu lasteaedade ja koolide menüüdesse. Samuti näha ette kriteeriumid mahetoidu pakkumiseks teiste linnavalitsuse poolt hallatavates asutustes ning linna poolt organiseeritavatel üritustel, kus toitlustus on linna korraldada ja hangitakse ettevõtelt.

Mahetoit on minu teada ka hetkel üheks kriteeriumiks haridusasutuste toitlustuste hangetes, mis on igati tervitatav.

Linnavalitsuse selgitused:

Tänase seisuga pakutakse kümnes koolis vähemalt 25% mahe liha, vähemalt 25% mahe teraviljatooteid ning vähemalt 25% mahe puu- ja köögivilju. Mahetooraine pakkumise võimalusega hange viidi läbi kevadel 2018. Mahetoorainete valmiduse pakkumist kinnitasid toitlustajad pakkumust tehes ning kogusid hankemenetluse käigus seeläbi rohkem punkte (valmidus toidu valmistamisel kasutada 25% liha, 25% puu- ja köögivilja ning 25% teraviljatooteid või mitte ja vastavalt sellele said kas vähem või rohkem punkte, ilmselgelt rohkem punkte tagas suurema võiduvõimaluse).

Tartus on hetkel 5 lasteaeda (2020 aastast lisandub ka kuues) ning 3 lastehoidu (Lotte, Rukkilill ja Karoliine), kus toitlustaja on leitud läbi riigihanke. Mahetoorainet pakutakse Lasteaias Lotte ja kolmes eelpool nimetatud lastehoius. Ülejäänud asutused (25) valmistavad lastele toidu oma köögi baasil ning mahetooraine kasutamist üldiselt ei toimu.

Mahe tooraine pakkumise osakaalu suurendamine lasteasutustes on kahe otsaga asi. Ühtepidi on see tervitatav ja hea, et Tartu linn paneb rõhku tervislikumale toidulauale. Teisalt peab mõistma, et mahetooraine hinnad on oluliselt kallimad, kui tavalistel kaupadel. Lisaks on oluline teada, et meie ühe toitlustaja andmete põhjal on köögiviljade hinnad viimasel aastal tõusnud 49%.

Meil on lasteaedades ja koolides kindlad fikseeritud toidupäeva hinnad. Lapsevanemad maksavad lasteaedades kinni toidu taldrikul ehk tooraine. Kuna Tartu lasteaedade toidupäevade hinna teema on viimasel ajal avalikult niigi palju äramärkimist leidnud, siis võib arvata, et peale 50% mahetooraine kasutamise kohustuslikuks tegemist lasteaedadele võib oodata suuremat vastukaja. Kallim mahetooraine paneb lasteaiaid olukorda, kus niigi kõrget toidupäeva hinda peab veelgi tõstma. Kui Tartu linn soovib seda oma vahenditega katta, siis ilmselt leiame poolehoidjaid küll. Need asutused, kus me leiame toitlustajad hanke korras, võib tekitada olukorra, kus antud toidupäeva hinna eest enam pakkumusi ei laeku või kui laekub, siis võib konkurents olla väike või puududa üldse. Hetkel on meil Tartus kokku 5 erinevat toitlustajat, kes aktiivselt pakkumusi esitavad ning realselt toitlustusteenust asutustes pakuvad.

Hetkel tegeleme toitlustuse olukorra kaardistamisega Tartu linna lasteaedades, kus valmistatakse toitu oma köögi baasil. Oleme veel algaasis ja kogemusi vähe, kuid kodulehtedel olevate menüüde põhjal ning ühe kindla lasteaia külastuse põhjal saab väita, et ennekõike on vaja tegeleda poolfabrikaatidest, valmistoodetest lahti saamisega ning piimaportsjonite ja suhkrukoguste vähendamisega. Lisaks näeme komisjoniga, et lasteaia personalil jääb vajaka teadmisi tasakaalustatud toitumise ning köögiviljade oskuslikuma kasutamise suunas. Samuti oleme märganud, et kokkadele oleks vaja koolitusi magustoitude ning salatite valmistamise osas. Endiselt on menüüdes nõukogudeaegsed suure suhkru- ja

tärglisesisaldusega desserdid, mis pidevalt korduvad. Kahuks leiab menüüdes ikka veel ka saiakesi ning maiustusi. Tavalise joogivee pakkumise ja tarbimise tähtsusest on samuti vaja rohkem rääkida.

Siin võib olla mitu lahendust, kuidas mahetooraine osakaalu menüüdes tõsta:

1) Võib teha oma köögi baasil toitlustavates lasteaedades mahe tooraine pakkumine kohustuslikuks, kuid esialgu väiksemas mahus (25%), tuues eesmärgiks kogu Tartu linna kooli ja lasteaiatoidu ühtlustamise (10 koolis juba on 25%) ning aidata korraldada neile ühishange, mille käigus ehk õnnestub saada mahetoorainet soodsamalt. Võimalik, et parema/kvaliteetsema tooraine eest on lapsevanemad nõus ka toidupäeva hinna tõusuga aga võib mõelda kas Tartu linn oleks valmis hea tahte eesmärgil kaasa aitama/ toetama.

2) Riskida ja uutes hangetes anda võimalus pakkuda nii 25% mahetoorainet kui ka 50% mahetoorainet ja anda selle eest rohkem/vähem punkte (järgmised olulisemad hanked on tulemas 2020 kevadel – Reiniku kool, Tamme kool ja Tamme gümnaasium (kui Ilmatsalu plaanitakse ka hankesse lülitada, siis ilmselt oleks mõistlik ka see koos teistega teha).

3) Viia ka lasteaiad üle hanke korras toitlustaja leidmisele ning anda toitlustajale võimalus mahetooraine pakkumiseks samuti nii 25% kui ka 50% ulatuses ja anda selle eest rohkem/vähem punkte.

Ka praegu saavad hankes osalejad valida, kas nad pakuvad mahetoorainet (kas 25% liha ja/või 25% puu- ja köögivilja ja/või 25% teraviljatooteid või mitte ja vastavalt sellele saavad kas vähem või rohkem punkte, ilmselgelt rohkem punkte tagab suurema võiduvõimaluse).

Hanke käigus ei saa me seada tingimusi, kust toitlustaja oma tooraine ostab. Me ei saa nõuda Eesti maheõuna, küll aga saab kohaliku tooraine (mis samuti on tervislik) kasutust propageerida oma köögi baasil toimetavates lasteaedades ning seeläbi tähtsustada tervislikumat toidulauda.

Mahetooraine kasutamise osakaalu suurendamise juures on oluline mõelda ka selle kättesaadavusele. Näiteks mahe sea- ning kanaliha on peaaegu võimatu leida. Tartu koolides pakutavad mahelihatooidud on valmistatud mahe veiselihast. Kui 50% lihatoodetest peab edaspidi olema mahelihast, muudab see ilmselt menüü üksluisemaks. Koolis on ka toidukordi vähem – üks koolilõuna iga päev. Osades koolides on koolieine ka, kuid see on tavaliselt tagasihoidlikum toidukord. Toitlustaja jaoks tähendab see seda, et kontsessioonlepingu järgi on vaja maheliha osakaal täis saada, aga lisaks peab määruse järgi pakkuma ka üks kord nädalas kala. Kui 50% toorainest (antud juhul liha) on mahe, siis 2,5 päeval nädalas pakub toitlustaja veiseliha, 1 päeval kala ja 1,5 päeva jääb mõne teise lihatooidu või köögiviljatooidu jaoks.

Kui toitlustaja taotleb veterinaar- ja toiduametilt mahemärgist (hankelepingus kohustus 01.09.2019 taotleda), siis peab tema kogu asutusse sisse ostetud nomenklatuuri seas olema 20-50% mahetoorainet/tooteid. Praegu oleme saanud tagasisidet, kus toitlustajatel on raske seda protsenti täis saada, sest Tartu linnale on nad lubanud pakkuda 25% liha, 25% puu—ja köögivili ning 25% teraviljatooteid mahedana. Probleem on selles, et saatelehtedel on ka puhvetis müüdiv kaup ning ka need saatelehed lähevad arvesse, kui mahemärgist taotletakse. Sellekohaselt peaks toitlustajad mahetooraine osakaalu suurendama (ostma ka teisi asju mahedana, mida nad kontsessioonilepingus ei lubanud pakkuda) või siis neid samu, mida nad

lepingus kinnitanud on, aga suuremas koguses või vähendama puhvetis pakutava valikut vms. Kui nad peaks pakkuma edaspidi mahetoorainet oma toitudes 25% asemel 50%, siis suureneb tegelikkuses mahetooraine kasutus veelgi suuremaks.

Lasteaias seevastu on iga päev kolm põhitoidukorda ning seetõttu on ka veidi lihtsam mitmekesisemat toiduvalikut pakkuda, sh mahetooteid erinevates toitudes kasutada. Igal juhul tasub siinkohal mõelda, milline on Tartu linna valmisolek ning meie allasutuste valmisolek sh lapsevanemate selliseks muutuseks, kuna mahetooraine kasutamise sisseviimine ja/või osakaalu suurendamine poole võrra tähendab otseselt kulude suurenemisi, hinnatõusu. Lasteaedadelt kogutud andmete põhjal näeb hästi ära hinnaerinevuse, kui osta sisse mahelihast hakkliha või tavaline hakkliha.

Hakkliha sisseostuhinnad Tartu lasteaedades 2019 kevad:	hind km-ga:	Tarnija:
Hakkliha kodune	3,7	Talika Meat
Hakkliha veise-sea	3	Tartu Agro
hakkliha (sea-veise)	3,72	Talika Meat
hakliha	3,59	Otepää Edgar
Segu hakkliha (jahutatud)	3,72	Talika Meat
Hakkliha(veise-sea)	3,72	Talika Meat
Veise hakkliha	4,32	Talika Meat
Segu hakkliha	3,75	Talika Meat
kana hakkliha(jahut)	3,8	Talika Meat
Hakkliha (segu ja seahakkliha)	2,7	SF Pandivere
Hakkliha (50%sea,50%veise)Raasiku LT	3,26	Piima Hulgi
Hakkliha (külme)	3,6	Otepää Edgar
veisehakkliha(jahutatud)	5,6	Otepää Edgar
seahakkliha (jahutatud)	2,69	Otepää Edgar
Jahut.hakkliha	3,1	Talika Meat
Kodune hakkliha (külme.)	3,6	Otepää Edgar
Hakkliha	2,7	SF Pandivere
Hakkliha	3,4	Talika Meat
Hakkliha	3,59	Otepää Edgar
Hakkliha	3,59	Otepää Edgar
Hakkliha	3,26	Piima Hulgi
Hakkliha (50%sea;50%veise)	3,5	Talika Meat
Keskmine hakkliha sisseostu hind km-ga:	3,54	
Mahe rohumaaveise hakkliha (külmutatud/jahutatud)	5,64	Liivimaa lihasaaduste Wabrik

Mis veel ühishanget puudutab nii mahe kui muu tooraine osas, siis see annaks kokkuvõtvalt võimaluse lapsevanemate poolt makstavat raha ökonoomsemalt kasutada. On suur vahe, kas iga Tartu lasteaed peab läbirääkimised ning tellib endale tooraine ise või tellitakse kaup ühise hanke käigus, kus on tarnijale tagatud suuremad kogused kindla koostööpartneri Tartu linna poolt. Siinkohal oleks kokkuhoid saavutatud nii mahetooraine kui ka teiste toorainete osas ning võib olla kokkuvõtvalt ei tulegi hinnatõus nii märkimisväärne. Lasteaedadele on ühishanke mõtet tutvustatud, kuid suurt poolehoidu see ei ole leidnud. Hetkel valdavalt meeldib neile ise tarnepartnereid valida ning menüüsid koostada. Samas on ringi liikunud ka

infot, et hangete korraldamisega kardetakse majandusjuhatajate vms lasteaia personali koondamist, kuna töömaht oluliselt väheneb.